

ЗВУКОВЕ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

ТВЪРДИ И МЕКИ СЪГЛАСНИ

Твърди и меки съгласни звукове

ла – ля [л'а]

лу – лю [л'у]

ло – льо [л'о]

• Съгласните **ц, л, г** в думите **цар, лук, гол** имат твърд изговор – те са **твърди съгласни**.

• Съгласните **ц, л, г** в думите **цяр, люк, гьол** имат мек изговор – те са **меки съгласни**.

За меките съгласни звукове няма отделни букви, затова буквите **я, ю** и **ь** след съгласна показват мекостта ѝ.

1. Напишете гласните, пред които началните съгласни се изговарят твърдо.

•лак, мак, рак, сак

•дъб, лък, пън, зъб

•бор, нос, рог, сол

•лук, тук, гума, шума

--	--	--	--

2. Изговорете думите по двойки. Защо двете думи са различни по значение?

дала – дяла

лута – люта

куп – кюп

сом – съомга

бас – бяс

марка – мярка

пура – пюре

гоня – гьон

я	ю	ьо
---	---	----

Разпределете думите по групи.

с начална твърда сричка	с начална мека сричка

Направете справка в Тълковния речник за значението на непознатите ви думи.

3. Подчертайте в думите буквите **ю** и **я**. Кои звукове се означават с тях?

ютия – каюта

яка – паяк

юфка – воюва

южен – съюз

ярко – леяр

ято – боя

Буква **я** в началото на думата и след гласна означава **два звука**:
ято – [йато] боя – [бойа]

Буква **ю** в началото на думата и след гласна означава **два звука**:
юг – [йуг] воюва – [войува]

Да си припомним!

4. Отбележете какви звукове означават буквите **я** и **ю**.

в началото на думата		след гласна		след съгласна	
ярка	юли	паяк	каюта	сянка	дюли
Янка	юни	пуяк	уютно	дрямка	дюни
яка	южен	змиярник	съюз	мляко	тюлен
я =	ю =	я =	ю =	я =	ю =

Начини за отбелязване на меките съгласни звукове

Буквата **Я** е знак на **мекия изговор на съгласната** и на гласната **а** след нея:

цял [ц'ал] бял [б'ал]

Буквата **Ю** е знак на **мекия изговор на съгласната** и на гласната **у** след нея:

кюп [к'уп] лют [л'ут].

Буквата **Ъ** е знак за **мекия изговор на съгласната**: гъол [г'ол].

5. Изговорете ясно сричките в думите по двойки и оградете буквата на меката съгласна.

марка – мярка

пура – пюре

машина – пустиня

дума – дюна

кресло – бельо

мотор – монтьор

Твърди съгл. пред гласните	Меки съгл. пред буквите
а -----	-----> я
ъ	
о -----	-----> ь
у -----	-----> ю

6. Допълнете думите със съответната буква, така че в тях подчертаната съгласна да е твърда или мека.

– с твърда съгласна: син__ве, пок__пка, бр__т

– с мека съгласна: син__зелен, к__нец, бр__г

 ЗАПОМНЕТЕ: • В българския език и твърди, и меки могат да бъдат съгласните:
б, в, г, д, з, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ц

• **Винаги твърди** са съгласните **ж, ш, ч, дж**.

• **Й** е мека съгласна.

Подвижно Ъ**ЗАПОМНЕТЕ!**

Подвижното **Ъ** се появява в думи със съчетания **ър/ръ, ъл/лъ** в корена и често мени мястото си в някои многосричкови форми на думата или сродни думи, ако след **-р** или **-л** има 2 съгласни.

грѣм – гѣрми, дѣржа – дрѣжка, врѣх – вѣрхове, мѣлча – млѣчна

6. Добавете звукосъчетанията в едносричните думи.

<i>В едносрични думи пишем:</i>		<i>Изключения:</i>	
-ръ-	-лъ-	-ър-	-ъл-
к ____ г	п ____ х	с ____ п	в ____ к
г ____ б	т ____ ст	б ____ з	ж ____ т
т ____ н	г ____ ч	т ____ г	х ____ м
п ____ т	п ____ т	см ____ т	ст ____ б

7. Допълнете звукосъчетанията в думи без промяна на мястото на Ъ.**-ър/-ръ:**

б ____ м, б ____ мбар, б ____ мна; к ____ г, к ____ гове, к ____ жа

б ____ з, б ____ зо, б ____ зина, б ____ зам;

-ъл/-лъ:

в ____ к, в ____ ци, в ____ чица; д ____ г, д ____ гове, д ____ жа, зад ____ жение

ж ____ т, ж ____ турче, ж ____ тея; п ____ т, п ____ тен, уп ____ тнение

8. Допълнете звукосъчетанията в думи с промяна на мястото на Ъ.**-ър/-ръ:**

г ____ бав – г ____ б, г ____ бица; в ____ хове – в ____ х, в ____ ховен

г ____ не – г ____ нци, г ____ нчар; Гърция – г ____ к, г ____ цки

г ____ ди – прег ____ дка, г ____ ден т ____ н – т ____ нлив, т ____ нокоп

-ъл/-лъ:

к ____ ва – к ____ вач, к ____ вна; п ____ ня – п ____ нка, п ____ нея, п ____ но

х ____ цам – х ____ цане, х ____ цна; г ____ ча – г ____ чка, г ____ чава

9. Допълнете пропуснатите звукосъчетания -ър/-ръ- или -ъл/-лъ- в изреченията.

1. Д ____ жа здраво д ____ жката на вратата.

2. Жидафът има д ____ ги крака и д ____ гнеста глава.

3. Д ____ варите не секат млади д ____ вчета.

4. Светкавици прорязаха небето, заг ____ мяха г ____ мотевици.

5. На В ____ бница правят венчета от в ____ бови клонки.

ЗНАЧЕНИЕ НА ДУМАТА

Пряко и преносно значение на думата

Пряко значение – думата назовава предмета, признака, действието пряко – значението **не се пренася**.

Преносно значение – думата назовава предмета, признака, действието непряко – значението **се пренася**.

Пряко значение

Съществително име: Сириус е най-ярката звезда.

Прилагателно име: Легнах на горещия пясък.

Глагол: Майката гали детето си.

Преносно значение

Майкъл Джексън е поп-звезда.

Той е човек с горещо сърце.

Вятърът гали лицето ми.

1. В кое изречение глаголят *танцувам* е употребен в пряко значение?

танцувам – изпълнявам танц
танцувам – движа се несигурно, пързялям се

- а) Децата танцуваха заедно с гостите.
- б) Колата изведнъж затанцува по заледеното шосе.
- в) Игрив вятър танцува над зеленото поле.

2. Отбележете със знак **Х** в кои изречения оградените думи са употребени в преносно значение. Каква част на речта са те?

☐ 1. Майката	→	прегърна	→	своето дете.
☐ 2. Тъмнината	→	прегърна	→	и нивите, и шурците, и целия свят.
☐ 1. Цветето	→	се зарадва	→	на свежия летен дъжд.
☐ 2. Момчето	→	се зарадва	→	на неочаквания подарък.

Думите с преносно значение са _____.

3. Подчертайте в изреченията думите с преносно значение. Каква част на речта са те?

1. Пътя ни пресече палаво поточе.
2. Старият учител имаше златна уста.
3. Съседът ни е крив човек.
4. При раздялата бяха казани много топли думи.
5. Мъжът ни отговори с леден глас.
6. На вратата се показва жена с посребрени коси.
7. За празниците всички магазини предлагат горещи оферти.

Думите с преносно значение са _____.

ОБОБЩИТЕЛЕН ТЕСТ

1. В коя от двойките думите не са антоними?

- а) вреда/полза б) мраз/студ в) събирам/изваждам

2. Коя от думите не е синоним на останалите?

- а) илюзия б) фантазия в) истина г) измислица

3. С коя от представките се образува противоположна по значение дума на:

действам – _____

сглобявам – _____

запушвам – _____

отхлупвам – _____

известен – _____

без-
не-
за-
от-
раз-

4. Какви са подчертаните думи, групирани по двойки?

Когато глухавият говори, умният мълчи.

- а) синоними б) антоними в) сродни думи

5. В коя от народните мъдрости няма антоними?

- а) Кратка вечеря, дълъг живот.
б) Утрото е по-мъдро от вечерта.
в) Честта е по-скъпа от парите.

6. Зрителна диктовка. Допълнете 15 пропуснати гласни и съгласни.

Барон Мюнхаузен – една невероятна плетеница от лъжи и истина

Никой не иска да живее в скука, да и__питва постоян__о __горчение, а се стреми към разнообразие и радостни пр__живявания. Барон Мюнхаузен разказва занимателно, __красява събитията със з__бавни истории, едно след друго следват поразителни пр__ключения. Те ни срещат с един свят, и__пълнен с и__тина и измислица.

Кой е Мюнхаузен? Лъжец, авантюрист, фантазьор и м__дрец. При него лъжата е една и__тория, прика__ка, в която фантазията и в__ображаемите приключения помагат на човека да оцени човешкото в себе си, да се бори за с__вършенството в света, за мъдро отношение към пр__родата и близост между хората.

Извадете от текста думи или изрази:

а) синоними (от последното изречение): _____

б) антоними (от първия абзац): _____